

Warszawa, 27-02-2023 r.

**BIURO
RZECZNIKA PRAW OBYWATELSKICH**

Zespół do spraw Wykonywania Kar

IX.517.2586.2022.TRo

**Informacja z wizytacji w Areszcie Śledczym w Warszawie-Grochowie
przeprowadzonej w dniach 24–25 listopada 2022 r.**

1. Wstęp

W dniach 24–25 listopada 2022 r. wizytację w Areszcie Śledczym w Warszawie-Grochowie (zwanym dalej: Aresztem, jednostką penitencjarną lub jednostką) przeprowadzili: ówczesna Zastępczyni Rzecznika Praw Obywatelskich Hanna Machińska (obecna tylko w pierwszym dniu wizytacji) oraz pracownicy Zespołu ds. Wykonywania Kar Biura Rzecznika Praw Obywatelskich: Dyrektor Zespołu Ewa Dawidziuk, główny specjalista Tomasz Rozwadowski, starsza specjalistka Katarzyna Kopystyńska i referent prawny Agnieszka Porębska.

Wizytacja odbyła się w związku z badaniem przez Rzecznika Praw Obywatelskich praktyki stosowania znowelizowanych przepisów ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (tekst jedn. Dz. U. z 2023 r. poz. 127; dalej: k.k.w.) oraz ustawy z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej (tekst jedn. Dz. U. z 2022 r. poz. 2470 ze zm.; dalej: ustawa o SW). Analizie poddano wdrażanie przepisów dotyczących korzystania przez osoby pozbawione wolności z samoinkasujących aparatów telefonicznych, odbywania widzeń (w tym widzeń realizowanych przy wykorzystaniu komunikatora internetowego Skype), realizacji prawa do skargi oraz stosowania środków przymusu bezpośredniego.

W ramach wizytacji jednostki przedstawiciele Rzecznika Praw Obywatelskich:

1. przeprowadzili rozmowę z Dyrektorem jednostki mjr. Łukaszem Pieńkosem oraz jego Zastępcami: ppłk. Piotrem Kosewskim oraz kpt. Pawłem Koziętem;
2. dokonali oglądu pomieszczeń, w tym m.in.: cel mieszkalnych, sal widzeń i miejsc, w których osadzeni realizują rozmowy telefoniczne oraz odbywają spotkania za pomocą komunikatora internetowego Skype;
3. przeprowadzili grupowe rozmowy z osadzonymi, zakwaterowanymi w celach, które zostały losowo wybrane przez wizytujących – w części cel bez udziału funkcjonariuszy, a w innych celach przy ich obecności;
4. przeprowadzili rozmowy indywidualne z wybranymi osadzonymi, w osobnym pomieszczeniu bez obecności innych osób;
5. przeanalizowali wybraną dokumentację skargową oraz dokumentację dotyczącą stosowania wobec osadzonych środków przymusu bezpośredniego;
6. zapoznali się z Zarządzeniem Nr 73/2022 Dyrektora Aresztu Śledczego w Warszawie-Grochowie z dnia 16 września 2022 r. w sprawie porządku wewnętrznego w Areszcie Śledczym w Warszawie-Grochowie (zwanym dalej: porządkiem wewnętrznym), a także powizytacyjnie z aktualnym Zarządzeniem Nr 97/2022 Dyrektora Aresztu Śledczego w Warszawie-Grochowie z dnia 29 grudnia 2022 r. w sprawie ustalenia porządku wewnętrznego w Areszcie Śledczym w Warszawie-Grochowie.

Pracownicy Zespołu poinformowali obecnych na podsumowaniu wizytacji członków kadry kierowniczej Aresztu Śledczego o wstępnych ustaleniach dokonanych w ramach powyższych czynności, a także wysłuchali ich uwag i wyjaśnień. Przedstawiciele administracji jednostki przekazali także do analizy pracowników Biura RPO, po zakończeniu wizytacji, wnioskowaną przez nich dokumentację dotyczącą m.in. sprawozdań z wizytacji prowadzonych w ramach nadzoru penitencjarnego przez sędziego penitencjarnego czy aktów wewnętrznych regulujących pracę jednostki.

2. Ogólna charakterystyka jednostki

Areszt Śledczy w Warszawie-Grochowie jest jednostką typu zamkniętego przeznaczoną dla tymczasowo aresztowanych kobiet, skazanych kobiet odbywających karę pozbawienia wolności po raz pierwszy, młodocianych i recydywistek penitencjarnych oraz odbywających karę pozbawienia wolności po raz pierwszy i młodocianych w warunkach zakładu typu półotwartego. Ponadto w Areszcie mogą przebywać kobiety poruszające się na wózku inwalidzkim oraz chorzy na cukrzycę insulinozależną i osadzeni objęci programem substytucji metadonowej.

Aresztowi Śledczemu w Warszawie-Grochowie podporządkowany jest też Oddział Zewnętrzny w Popowie, którego oddziały typu półotwartego i otwartego przeznaczone są dla skazanych dorosłych i młodocianych mężczyzn, odbywających karę pozbawienia wolności po raz pierwszy. Nie był on jednak objęty wizytacją.

Pojemność wizytowanej jednostki wynosi 764 miejsca, natomiast Oddziału Zewnętrznego w Popowie – 139 miejsc. W dniu 25 listopada 2022 r. zaludnienie wynosiło 696 osadzonych (91,1% ogólnej pojemności), zaś w Oddziale Zewnętrznym w Popowie – 135 osadzonych (97,1% ogólnej pojemności).

Wszyscy osadzeni w czasie wizytacji przebywali w warunkach zapewniających przewidzianą w art. 110 k.k.w. normę 3 m² powierzchni mieszkalnej celi na osobę. Wizytujący nie stwierdzili nieprawidłowości w zakresie rozmieszczenia osób pozbawionych wolności na terenie jednostki, np. wspólnego osadzania osób skazanych z tymczasowo aresztowanymi czy skazanych skierowanych do odmiennego typu zakładu karnego.

3. Skargi osób pozbawionych wolności

Z uzyskanych w czasie wizytacji informacji wynika, że w okresie od 17 września do 24 listopada 2022 r. wpłynęły 22 skargi (w tym 3 przekazane przez Okręgowy Inspektorat Służby Więziennej w Warszawie), zaś w adekwatnym okresie rok wcześniej – 46 skarg, a w 2020 r. – 54 skargi. Zaznaczono, że we wskazanym okresie nastąpił

spadek liczby skarg względem analogicznego okresu w ubiegłych latach, niemniej ogólna liczba skarg, która wpłynęła do jednostki w latach 2020–2022, kształtuje się na bardzo zbliżonym poziomie.

Wizytujący zapoznali się z 14 sprawami z okresu objętego badaniem (pozostałe 3 sprawy miały status czynny, tj. były przedmiotem postępowania wyjaśniającego, a kolejne 5 dotyczyło okresu sprzed nowelizacji k.k.w.). Były to sprawy kierowane wprost do Dyrektora aresztu lub opiniowane na rzecz innych instytucji, do których zwróciły się osoby pozbawione wolności. Problematyka, która dominowała w skargach, dotyczyła: opieki medycznej, warunków bytowych, transportu do innej jednostki penitencjarnej, udzielania widzeń (w tym warunków panujących w pomieszczeniu do udzielania widzeń z adwokatem).

W związku z nowelizacją Kodeksu karnego wykonawczego z dnia 5 sierpnia 2022 r. i wskazaniem przez ustawodawcę dodatkowej przesłanki w postaci oczywistej bezzasadności, która pozwala na pozostawienie wniosku, skargi lub prośby bez rozpoznania – w trakcie wizytacji weryfikowano także ten aspekt procedury skargowej. W okresie objętym analizą, tj. od wejścia w życie art. 6 § 3 pkt 4 k.k.w. do dnia wizytacji, w Areszcie nie powoływano się na tę podstawę prawną. Nie zaistniały także przesłanki do pozostawienia skargi bez rozpoznania z powodu przekroczenia terminu 7 dni na jej złożenie od dnia zdarzenia, zgodnie z art. 6 § 4 k.k.w. W zakresie interpretacji tego ostatniego pojęcia funkcjonariusze z działu organizacyjno-prawnego jednostki powołują się na zalecenia przesłane do wszystkich dyrektorów okręgowych Służby Więziennej z Centralnego Zarządu Służby Więziennej¹.

Biorąc pod uwagę wskazany kodeksowy termin 7 dni na złożenie skargi od zdarzenia będącego jej przedmiotem, niezwykle istotne jest odnotowanie daty przyjęcia skargi przez oddziałowego lub wychowawcę. Ustalenia dokonane w trakcie oglądu oddziałów wskazują, że nie zawsze potwierdzano odbiór skargi – kierowanej bezpośrednio do przełożonych – w taki sposób, aby możliwe było bezsporne ustalenie dnia jej wniesienia. Skargi (ale też prośby i wnioski) składane były do pojemników zamontowanych na drzwiach celi mieszkalnej, z których codziennie rano

¹ Pismo z dnia 15.09.2022 r., l.dz. BSW.054.60.2022.AW.

korespondencja trafiała do wychowawcy, który nanosił na niej datę jej wpływu. Istniało więc zagrożenie, że data złożenia skargi do skrzynki nie będzie pokrywała się z datą przyjęcia korespondencji przez wychowawcę.

Konieczność odnotowywania daty przyjęcia skargi wynika wprost z zaleceń Centralnego Zarządu Służby Więziennej, przywołanych wyżej, zgodnie z którymi: „Na korespondencji kierowanej przez osadzonych bezpośrednio do dyrektora zakładu karnego/aresztu śledczego funkcjonariusz ją przyjmujący umieszcza datę jej odbioru”. Należy na tę kwestię położyć szczególny nacisk, w celu zachowania prawa do skargi osób pozbawionych wolności.

4. Korzystanie z samoinkasujących aparatów telefonicznych

Kwestia korzystania z samoinkasujących aparatów telefonicznych jest jednym z najczęściej podnoszonych przez osoby pozbawione wolności i ich rodziny aspektów nowelizacji Kodeksu karnego wykonawczego. Skargi do Rzecznika Praw Obywatelskich, wnoszone także przez osoby przebywające w Areszcie Śledczym w Warszawie-Grochowie, koncentrują się głównie wokół brzmienia art. 105b § 1 k.k.w., zgodnie z którym skazani mają prawo do korzystania z telefonu „co najmniej raz w tygodniu”. Przed wprowadzeniem w życie znowelizowanych przepisów skazani w warunkach zakładu typu zamkniętego wizytowanej jednostki mogli korzystać z aparatów telefonicznych codziennie przez pięć minut, lecz możliwość ta została ograniczona wraz z wejściem w życie znowelizowanych przepisów Kodeksu karnego wykonawczego.

Zgodnie z art. 105b § 1 k.k.w. skazany co najmniej raz w tygodniu ma prawo korzystać z aparatu telefonicznego na własny koszt lub na koszt rozmówcy w sposób i w terminach ustalonych w porządku wewnętrznym. W uzasadnionych wypadkach dyrektor zakładu karnego może udzielić zgody na skorzystanie z aparatu na koszt zakładu karnego. Ponadto art. 105b § 1a k.k.w. dodaje, że w szczególnie uzasadnionych wypadkach, zwłaszcza gdy bezpośredni kontakt jest niemożliwy lub szczególnie utrudniony lub gdy wynika to z nagłej sytuacji życiowej, dyrektor może udzielić zgody

na skorzystanie z aparatu telefonicznego do kontaktu z rodziną i innymi osobami bliskimi poza terminami ustalonymi w porządku wewnętrznym.

Wydane w dniu 16 września 2022 r. i obowiązujące w czasie wizytacji zarządzenie Nr 73/2022 Dyrektora Aresztu Śledczego w Warszawie-Grochowie w sprawie ustalenia porządku wewnętrznego regulowało korzystanie z aparatów telefonicznych w opisany niżej sposób. Dodatkowo w czasie wizytacji obowiązywały harmonogramy, o których mowa w Rozdziale XV porządku wewnętrznego i których zapisy również zostały omówione poniżej.

Porządek wewnętrzny określał, że osadzeni (także tymczasowo aresztowani) co najmniej raz w tygodniu mogli korzystać z aparatu telefonicznego zainstalowanego w oddziale mieszkalnym od poniedziałku do niedzieli w godzinach od 8:30 do 18:00, z wyłączeniem czasu wydawania posiłków oraz czasu realizacji czynności służbowych przez oddziałowego.

Szczegółowe zasady korzystania z aparatów określały jednak harmonogramy właściwe dla poszczególnych oddziałów. Ich analiza doprowadziła do wniosku, że w praktyce osadzeni w warunkach zakładu karnego typu zamkniętego oraz tymczasowo aresztowani mogli korzystać z aparatów telefonicznych wyłącznie raz w tygodniu, naprzemiennie w sobotę albo niedzielę. Harmonogramy wskazywały cele mieszkalne i dookreślały, że osoby zakwaterowane w nich mogą korzystać z aparatów w parzyste bądź nieparzyste soboty i niedziele miesiąca. Jedynie osoby odbywające karę w warunkach zakładu karnego typu półotwartego, zgodnie z harmonogramem, mogły korzystać z aparatu we wszystkie dni tygodnia.

Należy w tym miejscu zauważyć, że podobne rozwiązania zostały również wprowadzone do obowiązującego obecnie zarządzenia Nr 97/2022 Dyrektora Aresztu Śledczego w Warszawie-Grochowie z dnia 29 grudnia 2022 r. w sprawie ustalenia porządku wewnętrznego w Areszcie Śledczym w Warszawie-Grochowie.

Analiza porządku wewnętrznego – bez analizy harmonogramów – może zatem prowadzić do mylnego wniosku, że co do zasady rozmowy mogą być realizowane co najmniej raz w tygodniu, bez jednoznacznego określenia ich częstotliwości. Dołączone

do porządku harmonogramy, w przypadku osób odbywających karę w zakładzie typu zamkniętego oraz tymczasowo aresztowanych, stanowią jednak wprost, że jest to możliwe jedynie raz w tygodniu. Wszelkie pozostałe połączenia mogą być zrealizowane po otrzymaniu uprzedniej zgody Dyrektora albo po przyznaniu nagrody, o której mowa w art. 138 § 1 pkt 16 k.k.w. (tj. zezwolenia na dodatkowe skorzystanie z samoinkasującego aparatu telefonicznego na własny koszt lub na koszt rozmówcy) oraz ulgi z art. 141 § 1 k.k.w.

W ocenie wizytujących, przepisy obu porządków wewnętrznych dotyczące kontaktów telefonicznych tymczasowo aresztowanych z innymi osobami niż z obrońcą, pełnomocnikiem będącym adwokatem lub radcą prawnym oraz przedstawicielem niebędącym adwokatem ani radcą prawnym, który został zaaprobowany przez Przewodniczącą Izby Europejskiego Trybunału Praw Człowieka do reprezentowania tymczasowo aresztowanego przed tym Trybunałem, nie zostały również dostosowane do treści art. 217c § 1c k.k.w. Zgodnie z uregulowaniem zawartym w ww. zarządzeniach (odpowiednio § 54.10 i § 52.10), tymczasowo aresztowany mógł skorzystać z wyznaczonego samoinkasującego aparatu telefonicznego do kontaktu z rodziną i innymi osobami bliskimi, co najmniej raz w tygodniu, od poniedziałku do niedzieli, w godzinach 8:30–18:00, z wyłączeniem czasu przeznaczonego na wydawanie posiłków oraz czasu realizacji czynności służbowych przez oddziałowego. Należy wskazać, że – stosownie do treści art. 217c § 1c k.k.w. – po pierwsze nie został określony w tym przepisie zakres podmiotowy osób, z którymi tymczasowo aresztowany może nawiązać kontakt telefoniczny, a po wtóre ocena, czy w danym przypadku zachodzą przesłanki do wyrażenia zgody na kontakt telefoniczny, a także czy zgoda ta ma charakter jednorazowy czy wielorazowy, należy do organu dysponującego. Dlatego też omawiane przepisy porządku wewnętrznego, w ocenie wizytujących, nie powinny ograniczać częstotliwości rozmów do co najmniej jednej w tygodniu, jak również zawężyć kręgu osób, z którymi taka rozmowa może być przeprowadzona, tylko do rodziny i innych osób bliskich. Co równie ważne, rozwiązania zawarte w obowiązującym obecnie § 52.15 Zarządzenia (w poprzednim Zarządzeniu był to § 54.15) w pełni regulują omawianą materię, albowiem dotyczą rozmów telefonicznych tymczasowo aresztowanych z

innymi osobami niż wymienione w art. 217c § 1a k.k.w., a więc także z rodziną i innymi osobami bliskimi.

W tym miejscu należy również podnieść, że porządek wewnętrzny, określając, że skazany korzystać może z aparatu telefonicznego „co najmniej raz w tygodniu”, przewiduje też, iż zezwolenie na dodatkowe skorzystanie z samoinkasującego aparatu telefonicznego można uzyskać w formie nagrody lub ulgi. Wizytujący nie wnoszą uwag do przepisu, który informuje skazanego o możliwości przyznania przez przełożonego nagrody na mocy art. 138 § 1 pkt 16 k.k.w. bądź stosownej ulgi. Istotnie bowiem w chwili ich przyznania realizacja nagrody bądź nagrody przyznanej w ramach ulgi staje się prawem skazanego, niezależnie od tego, ile razy w danym tygodniu korzystał z aparatu telefonicznego. Wizytujący nie mogą jednak przyjąć, że korzystanie z aparatu częściej niż raz w tygodniu (tj. częściej niż dopuszcza przyjęty harmonogram) musi być zawsze poprzedzone uzyskaniem nagrody lub ulgi.

Przedstawiciele Rzecznika zwracają uwagę, że korzystanie z więcej niż jednej rozmowy telefonicznej może następować z mocy prawa, na podstawie art. 105b § 1 k.k.w. Ponadto szczególnie uzasadnione wypadki, zgodnie z § 2 omawianego przepisu, upoważniają do podjęcia pozytywnej decyzji przez dyrektora jednostki penitencjarnej na korzystanie z aparatu poza terminami wyznaczonymi w porządku wewnętrznym. Przyznanie nagrody bądź ulgi daje kolejną możliwość, niezależną od powyższych, użytkowania aparatu telefonicznego przez osoby pozbawione wolności.

Niezbędne jest także wskazanie, że zgodnie z obowiązującymi w dniu wizytacji przepisami, tj. § 14 ust. 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 21 grudnia 2016 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności (Dz. U. poz. 2231; dalej: regulamin w.k.p.w.) oraz § 15 ust. 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 grudnia 2016 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania tymczasowego aresztowania (Dz. U. poz. 2290; dalej: regulamin w.t.a.), szczegółowe zasady korzystania przez osadzonych z telefonów ustalał dyrektor zakładu karnego/aresztu śledczego w porządku wewnętrznym jednostki. Ustawodawca nie przewidział jednak zupełnej dowolności w kształtowaniu przez dyrektora jednostki organizacyjnych zasad

korzystania z aparatów. Uregulowania przyjęte w porządku wewnętrznym muszą pozostawać w zgodzie z ustawą oraz nie mogą być mniej korzystne dla osadzonych niż rozwiązania zawarte w aktach wykonawczych.

Należy ponadto stwierdzić, że przyjęcie zasady odbywania rozmów telefonicznych tylko w wyznaczonym dniu tygodnia nie znajdowało ówczesnie oparcia w przepisach wyższej rangi. Regulaminy organizacyjno-porządkowe wykonywania kary pozbawienia wolności i wykonywania tymczasowego aresztowania odpowiednio w § 14 ust. 2 i § 15 ust. 2 określały, które kwestie dyrektor zakładu karnego normuje w porządku wewnętrznym. Przepisy przewidywały, że dyrektor może określić godziny i miejsce korzystania z samoinkasujących aparatów telefonicznych (odpowiednio § 14 ust. 2 pkt 11 i § 15 ust. 2 pkt 11), nie przyznano natomiast dyrektorowi uprawnienia do wskazania dni, w których osadzony może korzystać z telefonu. Potwierdzeniem faktu, że zgodnie z obowiązującymi w dniu wizytacji regulacjami nie było podstaw, aby wskazać, w które dni osadzeni mogą korzystać z aparatów telefonicznych, była projektowana dopiero wówczas nowelizacja ww. regulaminów². Projektowane brzmienie § 14 ust. 2 pkt 11 regulaminu w.k.p.w., określającego, jakie kwestie regulować może kierujący jednostką penitencjarną w porządku wewnętrznym – zapisano jako: „godziny i miejsce korzystania z samoinkasujących aparatów telefonicznych lub innych środków łączności, a w zakładach typu zamkniętego dni, godziny i miejsce”. Analogicznie projekt regulaminu w.t.a. zakładał w § 16 ust. 2 pkt 11, że dyrektor w porządku wewnętrznym aresztu śledczego określa „dni, godziny i miejsce korzystania z aparatu telefonicznego lub innych środków łączności”. Tym samym dopiero projektowane regulacje dać miały dyrektorowi możliwość wyznaczania dni na korzystanie z aparatu telefonicznego i nadto ograniczyć ją tylko do zakładu karnego typu zamkniętego oraz dla osób tymczasowo aresztowanych.

Powyższe oznacza, że na gruncie przepisów obowiązujących w dniu wizytacji osadzonemu należało stworzyć w każdym dniu tygodnia możliwość korzystania z

² Projekt rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności (wpisany do wykazu prac legislacyjnych Ministra Sprawiedliwości pod pozycją A481) oraz projekt rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania tymczasowego aresztowania (wpisany do wykazu prac legislacyjnych Ministra Sprawiedliwości pod pozycją A482).

przysługującego mu prawa do rozmowy telefonicznej, a nie zawężyć go harmonogramem do jednego, wskazanego przez administrację więzienną dnia w tygodniu.

Omówione wyżej projekty zmian zostały wprowadzone z dniem 1 stycznia 2023 r. Zgodnie z treścią znowelizowanych regulaminów³, kierujący jednostkami penitencjarnymi mogą w porządkach wewnętrznych dla zakładów karnych typu zamkniętego określać dni, godziny i miejsce korzystania z aparatów telefonicznych oraz analogicznie wyznaczać dni, godziny i miejsce korzystania z telefonu przez osoby tymczasowo aresztowane.

W ocenie Rzecznika wyznaczenie dnia bądź dni winno mieć jedynie charakter organizacyjno-porządkowy i nie może w praktyce prowadzić do ograniczenia możliwości korzystania z aparatu do jednego razu w tygodniu. Nowelizacja Kodeksu karnego wykonawczego nie określiła bowiem maksymalnej częstotliwości korzystania z aparatu przez skazanych. Wprowadziła przepis gwarancyjny, nakładając na administrację jednostki obowiązek umożliwienia skazanemu, który zgłosi taką potrzebę, skorzystania z aparatu telefonicznego co najmniej raz w tygodniu. Jednokrotne w danym tygodniu skorzystanie z tego uprawnienia nie odbiera osobom pozbawionym wolności prawa do dalszego korzystania z aparatu telefonicznego na mocy art. 105b § 1 k.k.w. Dopuszczalne ograniczenia w realizacji praw osadzonych ustawodawca zawarł w art. 104 k.k.w., który stanowi, że korzystanie przez skazanego z przysługujących mu praw powinno następować w sposób nienaruszający praw innych osób oraz niezakłócający ustalonego w zakładzie karnym porządku.

Nawet stan prawny, w którym przepisy nowych regulaminów organizacyjno-porządkowych wykonywania kary pozbawienia wolności i wykonywania tymczasowego aresztowania (odpowiednio § 11 ust. 2 pkt 11 i § 8 ust. 2 pkt 11) upoważniają dyrektora jednostki do ustalania dni (w przypadku skazanych w zakładzie karnym typu zamkniętego i tymczasowo aresztowanych), godzin i miejsca korzystania z aparatów

³ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 grudnia 2022 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności (Dz. U. poz. 2847); rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 grudnia 2022 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania tymczasowego aresztowania (Dz. U. poz. 2848).

telefonicznych – nie powinien prowadzić do sytuacji dopuszczającej wyłącznie jednokrotne korzystanie z aparatu telefonicznego w tygodniu. Ustalenie terminów korzystania przez osadzonych z samoinkasujących aparatów telefonicznych w sposób tak restrykcyjny – przez wyznaczenie tylko jednego dnia w tygodniu, co powoduje, że osadzony nie może nawet wybrać, w którym dniu zrealizuje rozmowę – w praktyce w sposób bardzo istotny ogranicza korzystanie przez nich z tego prawa. Przyjęcie za wystarczający minimalnego standardu w zakresie częstotliwości prowadzenia rozmów – wyłącznie raz w tygodniu – godzi w podstawowe prawa osób pozbawionych wolności. Praktyka taka uderza też w prawo dziecka do kontaktu z obojgiem rodziców określone w art. 9 Konwencji o prawach dziecka i szkodzi procesowi reintegracji osoby skazanej ze społeczeństwem. Zgodnie bowiem z regułą 106 i 107 Reguł Mandeli, biorąc pod uwagę przyszłość osadzonego po zwolnieniu, należy dążyć do umożliwienia mu podtrzymywania lub poprawy jego relacji z pozostającymi na wolności osobami bliskimi oraz rodziną. Ponadto wyznaczenie tylko jednego dnia na korzystanie z aparatu telefonicznego, szczególnie jeśli dzień ten przypada w weekend, utrudnia lub wręcz uniemożliwia osadzonym kontakty z urzędami funkcjonującymi w dni powszednie, co również negatywnie wpływa na proces readaptacji społecznej.

Trzeba dodać, że nawet wyznaczenie tylko jednego dnia w porządku wewnętrznym nie powinno w praktyce oznaczać, iż osadzony może danego dnia skorzystać z aparatu tylko raz. Uprzednio obowiązujące regulaminy organizacyjno-porządkowe wskazywały, że skazany może skorzystać z aparatu telefonicznego jeden raz w ciągu dnia. Brzmienie obecnych przepisów znosi tę przeszkodę, zatem w wyznaczonym dniu osadzony może przeprowadzić kilka rozmów telefonicznych. Kumulowanie wszystkich kontaktów telefonicznych osadzonego w jednym dniu nie jest jednak dla niego korzystne.

Dodatkowo należy zauważyć, że praktyki ograniczania do jednego razu w tygodniu możliwości korzystania z telefonu zdają się nie uzasadniać także względy organizacyjne. W toku wizytacji jednostki przedstawiciele Rzecznika zbadali praktykę wdrażania wyżej opisanych zasad przyjętych w porządku wewnętrznym w zakresie realizacji rozmów telefonicznych w zakładzie karnym typu półotwartego, zamkniętego i

wśród osób tymczasowo aresztowanych. Dokonując oglądu oddziałów, ustalili, że na każdym z nich znajdują się trzy samoinkasujące aparaty telefoniczne. W wizytowanych oddziałach przebywało średnio po ok. 70–90 osadzonych. W czasie pobytu przedstawiciele Rzecznika na oddziałach mieszkalnych aparaty pozostawały w przeważającej większości nieużywane (wizytacja odbywała się w dni powszednie, czwartek i piątek). Rozmowy prowadzone przez wizytujących w losowo wybranych celach mieszkalnych oraz z wybranymi osadzonymi doprowadziły do ustalenia, że prawo do korzystania z aparatu telefonicznego realizowane jest poprzez przekazanie oddziałowemu pisemnego zgłoszenia w dniu, w którym zgodnie z harmonogramem osadzony/a mogą korzystać z aparatu. Potwierdzono, że w przyjętym czasie 10 minut rozmowy osadzeni mogą wykonywać dowolną liczbę połączeń. Osoby, z którymi prowadzone były rozmowy, podały jednak, że nie mogą wybrać godziny realizacji rozmowy i ich zgłoszenia są realizowane w kolejności dobieranej przez oddziałowego/oddziałową, co dla osób osadzonych w warunkach zakładu karnego typu zamkniętego, przy i tak ograniczonej możliwości korzystania z aparatu, stanowi dodatkową przeszkodę w skutecznym połączeniu się z rozmówcami. Zważywszy na fakt, że przez większość dni w tygodniu aparaty telefoniczne nie są w ogóle wykorzystywane, a liczba aparatów telefonicznych znajdujących się w wizytowanych oddziałach była wystarczająca do realizacji znacznie większej liczby rozmów niż wynikająca z harmonogramów – okoliczności wskazują, że zwiększenie liczby realizowanych rozmów telefonicznych jest organizacyjnie możliwe.

Powyższe należy odnieść do rozmów innych niż te prowadzone z podmiotami wymienionymi w art. 8 § 3 k.k.w. (tj. obrońcą, pełnomocnikiem będący adwokatem lub radcą prawnym oraz przedstawicielem zaaprobowanym przez Przewodniczącego Izby Europejskiego Trybunału Praw Człowieka do reprezentowania osadzonych przed tym Trybunałem). Rozmowy z tymi podmiotami, zgodnie z harmonogramami, odbywać się mogą raz w tygodniu od poniedziałku do piątku w godzinach 8.30–18.00.

Dodatkowymi warunkami realizacji rozmów przez osoby tymczasowo aresztowane jest posiadanie stosownej zgody organu dysponującego, a dla skazanych chętnych do rozmowy z obrońcą – uprzednie przesłanie przez adwokata do

administracji aresztu pisma zawierającego numer telefonu, pod którym można się z obrońcą skontaktować. Powyższe zastrzeżenie dotyczące osób skazanych wynika z wprowadzonego do Kodeksu karnego wykonawczego art. 8 § 5, obowiązującego od 17 września 2022 r. Skazani, z którymi wizytujący przeprowadzili rozmowy, deklarowali, że aktywność obrońców w zakresie realizacji omawianej powinności jest niewielka. W szczególności dotyczy to obrońców wyznaczonych z urzędu.

Rozmowy z podmiotami, o których mowa art. 8 § 3 k.k.w., są niekontrolowane przez administrację jednostki, nielimitowany jest także czas trwania rozmowy. RPO nie może jednak przyjąć, że w praktyce zezwala się jedynie na jednokrotny tygodniowy kontakt osadzonego z obrońcą za pośrednictwem rozmowy telefonicznej, a każdą kolejną rozmowę telefoniczną uzależnia się od decyzji Dyrektora jednostki. Poszanowanie prawa do obrony jako absolutnie kluczowego dla osób pozbawionych wolności wymaga, aby w sposób niezwykle rzetelny realizować uprawnienia osadzonych dotyczące tej kwestii. Jak bowiem wykazano wyżej w odniesieniu do rozmów m.in. z rodziną czy w sprawach urzędowych prowadzonych na mocy art. 105b § 1 k.k.w – jednokrotne w danym tygodniu skorzystanie z uprawnienia do przeprowadzenia rozmowy telefonicznej nie pozbawia osadzonego prawa do wykonywania kolejnych rozmów. Analogicznie art. 8 § 4 k.k.w. w odniesieniu do rozmów z obrońcą operuje pojęciem „co najmniej raz w tygodniu”, wyznaczającym standard minimalny, a nie maksymalny, kontaktu osadzonych z adwokatami.

Dodatkowo w zainteresowaniu Rzecznika pozostaje kwestia realizacji prawa do korzystania z rozmów telefonicznych przez osadzonych, którym prawomocnymi wyrokami sądów rodzinnych ustanowione zostały określone tryby i częstotliwość kontaktu z ich małoletnimi dziećmi. Dostrzegając, że realizacja postanowień w sposób wskazany przez sąd jest często utrudniona ze względu na ograniczenia związane z odbywaniem kary, RPO wystąpił w tej sprawie do Zastępcy Dyrektora Generalnego SW⁴, zwrotnie otrzymując zapewnienie, że już przed interwencją RPO Dyrektor Generalny SW dostrzegł ten problem i zobowiązał dyrektorów jednostek penitencjarnych do podejmowania działań zmierzających do realizacji kontaktów osadzonych z

⁴ Wystąpienie generalne RPO z dnia 18 maja 2022 r. (sygn. IX.517.37.2021).

małoletnimi, zgodnie z treścią prawomocnych wyroków sądów cywilnych⁵. W toku wizytacji ustalono, że w jednostce przebywa jedna osadzona, wobec której sąd rodzinny wydał tego rodzaju postanowienie. Dyrektor jednostki i wychowawczynie osadzonej zadeklarowali, że znane są im zalecenia Dyrektora Generalnego SW w omawianym zakresie oraz że umożliwia się osadzonej realizację rozmów we wskazany w postanowieniu sposób. Osadzona zatrudniona jest poza jednostką penitencjarną i w czasie, w którym wizytujący obecni byli w Areszcie, realizowała ona zadania wynikające z zatrudnienia – nie zaistniała tym samym możliwość, by w bezpośredniej rozmowie skonfrontować z osadzoną uzyskane deklaracje.

Z informacji przekazanych przez administrację jednostki wynika ponadto, że w okresie od 17 września do 24 listopada 2022 r.:

- w dokumentacji znalazło się 47 zarządzeń organów dysponujących, zawierających zgodę na kontakt telefoniczny z inną osobą niż obrońca, w tym trzy zarządzenia zawierają zgodę na jednorazową rozmowę (wydane zostały wobec dwóch osób tymczasowo aresztowanych), a 44 zarządzenia obowiązują na dłuższy okres (i wydane zostały wobec 23 tymczasowo aresztowanych osób);

- wobec 48 tymczasowo aresztowanych organy dysponujące wydały zgody wyłącznie na kontakt z obrońcą;

- wpłynęło do jednostki 48 powiadomień od obrońców zawiadamiających, pod jakim numerem telefonu mogą się z nimi kontaktować skazani;

- osadzeni złożyli w analizowanym okresie 466 próśb o zgodę na wykonywanie dodatkowych połączeń z osobą inną niż adwokat, z których 174 prośby zostały rozpatrzone pozytywnie, zaś 292 prośby negatywnie z uwagi na brak w ocenie Dyrektora szczególnie uzasadnionych przesłanek do wydania zgody;

- osadzeni złożyli w analizowanym okresie 28 próśb o realizację dodatkowej rozmowy z adwokatem, z czego 10 próśb zostało rozpatrzonych pozytywnie, zaś 18

⁵ Pismo Zastępcy Dyrektora Generalnego Służby Więziennej do dyrektorów okręgowych Służby Więziennej z dnia 13 października 2021 r. (sygn. BP.410.4.2021.AB).

prośb negatywnie z uwagi na brak wpływu pisma od obrońcy podającego numer, pod którym należy się z nim kontaktować;

- nagrodę, o której mowa w art. 138 § 1 pkt 16 k.k.w. (tj. zezwolenie na dodatkowe skorzystanie z aparatu telefonicznego), przyznano 25 razy – 25 osadzonym;

- karę, o której mowa w art. 143 § 1 pkt 7a k.k.w. (tj. pozbawienie możliwości korzystania z widzeń i samoinkasującego aparatu telefonicznego na okres do 28 dni), wymierzono 8 razy – 8 różnym osadzonym.

Wizytujący zapoznali się również z wnioskami i prośbami w oddziale VI. Osadzone wielokrotnie prosiły o możliwość wykonania kolejnego telefonu w danym tygodniu, ale ich prośby rozpatrywane były w większości odmownie. W drodze przykładu można podać przypadek, gdy odmówiono osadzonej wykonania dodatkowego telefonu do sądu w celu weryfikacji adresu, choć było to niezbędne do zapewnienia prawidłowej komunikacji z sądem. Decyzja Dyrektora jednostki nie miała uzasadnienia. Z notatki wychowawcy wynika natomiast, że poparł on prośbę. W kolejnym przypadku jedna z osadzonych dowiedziała się, że jej córka – przebywająca w zamkniętym ośrodku socjoterapii – podjęła próbę ucieczki z tego miejsca. W związku z tym osadzona chciała się z nią jak najszybciej skontaktować. Złożyła prośbę o możliwość wykonania telefonu w dniu roboczym, czyli niezgodnie z obowiązującym w jednostce harmonogramem, który zakłada, że doprowadzenie do telefonu odbywa się naprzemiennie w parzyste i nieparzyste soboty i niedziele. Osadzonej odmówiono wykonania połączenia do córki.

5. Realizacja widzeń (w tym widzeń poprzez komunikator internetowy)

Ustalono, że w Areszcie Śledczym w Warszawie-Grochowie funkcjonuje jedna centralna sala widzeń, z 18 okrągłymi stolikami, dwiema sąsiadującymi toaletami (jedna dla osób pozbawionych wolności, druga dla osób odwiedzających). W kantine więziennej można zakupić poczęstunek.

Bezpośrednio z sali widzeń wchodzi się do pokoi przeznaczonych do realizacji widzeń adwokackich. Zorganizowano trzy takie pomieszczenia, które nie są objęte monitoringiem.

W trakcie wizytacji dokonano również oglądu pomieszczenia przeznaczonego do udzielania widzeń w oddzielnym pomieszczeniu, bez osoby dozorującej. Pomieszczenie to zostało wyposażone w sprzęt kwaterunkowy, o którym mowa w Tabeli nr 17, Załączniku Nr 3 do rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 19 grudnia 2016 r. w sprawie warunków bytowych osób osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych. Znajduje się w nim łóżko, stolik, wieszak, szafka ścienna, a w niej czajnik elektryczny i kubki. Ta część oddzielona jest materiałową kotarą. W drugiej części pomieszczenia znajduje się toaleta i prysznic.

Sala, wykorzystywana w poprzednich latach do realizacji widzenia bez osoby dozorującej, została przekształcona w salę do czynności procesowych. Stąd widzenie bez osoby dozorującej odbywa się obecnie w tym samym pokoju co realizacja widzenia w odrębnym pomieszczeniu bez osoby dozorującej. Areszt nie posiada pomieszczenia przeznaczonego wyłącznie do widzeń bez osoby dozorującej.

Ponadto, tuż obok znajduje się wejście do pokoju dla matki i dziecka – wyposażonego w przewijak, 2 krzesła, z ładnie pomalowanymi na kolorowo ścianami.

Do ogólnej sali widzeń przylegają także trzy pojedyncze stanowiska do realizacji rozmów w sposób uniemożliwiający bezpośredni kontakt z osobą odwiedzającą.

W sali widzeń wyodrębniono przeszklone pomieszczenie, w którym znajduje się jeden stacjonarny komputer. Wykorzystywany jest on w celu przeprowadzenia rozmowy za pośrednictwem komunikatora internetowego Skype, jak również zapoznania się z informacjami zamieszczonymi na stronach funkcjonujących na zasadzie Biuletynu Informacji Publicznej poszczególnych instytucji.

Zgodnie z porządkiem wewnętrznym jednostki (obowiązującym ówczynie i teraz), rozmowy przez Skype mogą trwać 15 minut. W myśl § 52 ust. 3 obowiązującego ówczynie porządku wewnętrznego (obecnie jest to § 50 ust. 3) pierwszeństwo w korzystaniu z komunikatora internetowego mają skazani będący rodzicami bądź opiekunami prawnymi dzieci do lat 15, cudzoziemcy, których rodziny lub osoby najbliższe zamieszkują w znacznej odległości od miejsca ich przebywania lub sytuacja rodzinna, zdrowotna lub finansowa uniemożliwia przyjazd na widzenie. Znaczna część

negatywnie rozpoznanych próśb o umożliwienie skorzystania z komunikatora internetowego Skype została w ww. sposób rozpoznana, ponieważ np. skazany odbył w danym miesiącu widzenie z rodziną lub też jego bliscy zamieszkują w niedalekiej odległości od jednostki penitencjarnej. Zdaniem wizytujących bezwzględne stosowanie negatywnej przesłanki (w postaci bliskości miejsca zamieszkania) skutkującej odmową uzyskania widzenia przez Skype powinno zostać złagodzone uwzględnianiem szczególnych okoliczności (np. brak środków finansowych na dojazd do jednostki penitencjarnej, choroba odwiedzającego czy trudna sytuacja rodzinna powodowana chociażby brakiem opieki nad osobami zależnymi od odwiedzającego), które umożliwiłyby przeprowadzenie rozmowy z osobami zamieszkującymi w najbliższej okolicy. Przedstawiciele Rzecznika mają świadomość tego, że tego typu kontakt nie jest prawem skazanego, a jedynie możliwością uzależnioną od decyzji dyrektora, niemniej w ich ocenie umożliwienie skazanym częstszego korzystania z komunikatora internetowego pozytywnie wpłynęłoby na atmosferę panującą w jednostce, a także – poprzez podtrzymywanie kontaktów z rodziną i światem zewnętrznym – dałoby dodatkowe narzędzie w oddziaływaniu na skazanych. Wizytujący zaproponowali więc, by w miarę możliwości częściej dawać osadzonym szansę na skorzystanie z komunikatora internetowego (z rozmów wynikało, że ma to miejsce raz w miesiącu). Ponadto, zdaniem przedstawicieli Rzecznika, należy umożliwić skazanym wskazanie dnia i godziny, w której chcieliby skontaktować się z osobą bliską za pośrednictwem ww. komunikatora. W porządku wewnętrznym wskazano, że to wychowawca informuje osadzonego o terminie realizacji połączenia (§ 52 ust. 6 i § 50 ust. 6). Skorzystanie z komunikatora internetowego Skype powinno być możliwe w dniu i godzinie wskazanej przez osadzonego, np. połączenie z dzieckiem w dniu jego urodzin. Wizytujący zwrócili uwagę również na to, że prośby o możliwość skorzystania ze Skype, w których była decyzja odmowna, często nie zawierały uzasadnienia Dyrektora, a opierały się jedynie na tym, jaką opinię wystawił wychowawca (prośby analizowane w oddziale VI).

Jedno stanowisko komputerowe, jakie zorganizowała jednostka penitencjarna na potrzeby korzystania przez osadzonych z BIP oraz kontaktów z bliskimi, utrudnia zmianę tej praktyki. Zainteresowanie rozmowami za pośrednictwem komunikatora

internetowego jest duże, zwłaszcza ze strony osadzonych kobiet. Zdaniem przedstawicieli Rzecznika zasadnym byłoby zatem zorganizowanie co najmniej jeszcze jednego stanowiska komputerowego stacjonarnego bądź wdrożenia rozwiązania, które spotykane jest w innych jednostkach penitencjarnych, w postaci wykorzystania laptopa, który może być przenoszony pomiędzy oddziałami mieszkalnymi. Zaletą takiego rozwiązania jest także wyeliminowanie potrzeby doprowadzania osadzonych do pomieszczenia, w którym znajduje się komputer, poza oddział mieszkalny.

Osoby pozbawione wolności nie składały skarg w przedmiocie widzeń. Jedyne, co podnoszono, to brak możliwości uzyskania zgody na skorzystanie z komunikatora internetowego Skype, w związku z zasadami przyjętymi w jednostce, o których wspomniano wyżej.

6. Stosowanie środków przymusu bezpośredniego w oparciu o ustawę z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej⁶

Zagadnienie stosowania wobec osób pozbawionych wolności środków przymusu bezpośredniego (dalej: ś.p.b.) pozostaje w stałym zainteresowaniu Rzecznika Praw Obywatelskich, dlatego też przedstawiciele Biura RPO dokonali analizy dokumentacji wytworzonej w toku stosowania omawianych środków w okresie od 1 stycznia 2020 r. do dnia przeprowadzenia wizytacji.

W okresie objętym badaniem decyzję o zastosowaniu środków przymusu bezpośredniego wobec osadzonych podjęto 14 razy (w 2020 r. – 5 razy, w 2021 r. – 7 razy oraz w 2022 r. do dnia wizytacji – 2 razy). Ostatni przypadek stosowania środków przymusu miał miejsce w dniu 20 czerwca 2022 r.

Przyczynami stosowania środków przymusu najczęściej były następujące zachowania: zamach na życie lub zdrowie własne (samoagresja) albo innej osoby (funkcjonariusza, osadzonego), wyegzekwowanie wymaganego prawem zachowania

⁶ Tekst jedn. Dz. U. z 2022 r. poz. 1416 ze zm.

zgodnie z wydanym przez uprawnionego poleceniem, przeciwdziałanie niszczeniu mienia, pokonanie biernego lub czynnego oporu⁷.

Środki były stosowane stosunkowo krótko – w pięciu przypadkach czas ich stosowania nie przekroczył 10 minut. W siedmiu przypadkach środki stosowano nie dłużej niż cztery godziny (tj. 18 min., 26 min., 1 godz. i 20 min., 2 godz. i 22 min., 2 godz. i 38 min., 2 godz. i 59 min., 3 godziny i 42 min.). Dwa razy stosowano je ponad cztery godziny (tj. 6 godz. i 19 min., 19 godz. i 23 min.).

Korzystano z różnego rodzaju środków: w trzech przypadkach poprzestano na użyciu siły fizycznej, a w czterech przypadkach, oprócz siły fizycznej, podjęto decyzję o zastosowaniu kajdanek założonych na ręce. Sześciu osadzonych zostało umieszczonych w celi zabezpieczającej, a wobec dwóch z nich zdecydowano o zastosowaniu kolejnego środka przymusu: w jednym przypadku kasku zabezpieczającego, w drugim – kasku zabezpieczającego oraz pasa obezwładniającego jednoczęściowego. Najbardziej dotkliwe środki przymusu, czyli kask ochronny i pasy obezwładniające, stosowano stosunkowo krótko, wyłącznie w sytuacji, gdy osadzony prezentował zachowania autoagresywne.

Na podstawie analizy notatek ze stosowania środków przymusu bezpośredniego należy stwierdzić, że w Areszcie Śledczym w Warszawie-Grochowie środki przymusu bezpośredniego były stosowane w sposób zróżnicowany, dostosowany rodzajem środka i czasem jego użycia do sytuacji. Zasadę indywidualizacji stosowania środków uwzględniano także w przypadku pobytu osadzonego w celi zabezpieczającej – brano pod uwagę ewolucję zachowania i postawy osadzonego, a gdy padała z jego strony deklaracja o poprawnym, regulaminowym zachowaniu, bez zbędnej zwłoki decydowano o zakończeniu stosowania przymusu bezpośredniego.

Dokumentacja dotycząca stosowania środków przymusu była kompletna, czyli stanowiła notatkę oraz nośnik zawierający zapis z urządzeń rejestrujących⁸. Wszystkie notatki z zastosowania środków przymusu bezpośredniego zawierały szczegółowy opis

⁷ Odnotowano przypadki, gdy występowała więcej niż jedna przyczyna zastosowania środków przymusu bezpośredniego.

⁸ Zgodnie z § 5 ust. 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 3 czerwca 2013 r. w sprawie celi zabezpieczającej i Izby izolacyjnej (Dz. U. poz. 638).

zdarzenia i zachowania osadzonego, które było przyczyną zastosowania środków przymusu. Notatki były także opatrzone w dane funkcjonariuszy stosujących przymus oraz datę i godzinę rozpoczęcia i zakończenia stosowania środków.

W każdej notatce znajdowała się informacja o pouczeniu osadzonego o możliwości złożenia skargi w trybie art. 7 k.k.w. na decyzję o zastosowaniu środków przymusu. Dobrą i cenną praktyką jest dokonywanie przez kierownika działu ochrony albo jego zastępcę oceny każdego przypadku stosowania środków przymusu bezpośredniego pod kątem praworządnego i humanitarnego działania. Ocena ta jest dokonywana na podstawie dokumentacji (notatka ze stosowania środków, książka przebiegu służby dowódcy zmiany), zapisu obrazu z kamery nasobnej, przenośnej (jeśli była używana) oraz kamer usytuowanych w pomieszczeniach jednostki penitencjarnej i w celi zabezpieczającej.

Analiza sporządzonych notatek przez kontrolujących pozwala na stwierdzenie, że ocena taka jest dokonywana w sposób wnikliwy, odnosi się nie tylko do kwestii formalnych (np. brak ustawionej daty w kamerach przenośnych), przestrzegania zasady humanitarnego traktowania osadzonych, ale również do sprawności działania funkcjonariuszy i ich stopnia profesjonalizmu. W pięciu przypadkach uznano, że interweniujący funkcjonariusze byli niekompletnie wyposażeni w środki ochrony osobistej (np. brak kamizelek i kasków ochronnych) lub takich środków w ogóle nie posiadali. W innym przypadku kierownik działu ochrony dostrzegł, że dowódca zmiany niewłaściwie rozpoznał sytuację związaną z samowolnym opuszczeniem celi przez osadzonego, co skutkowało wysłaniem zastępcy w rejon zdarzenia. Uznano wtedy, że dowódca zmiany w sytuacji kryzysowej sam powinien udać się na miejsce zagrożenia i osobiście dowodzić czynnościami realizowanymi przez funkcjonariuszy. Dostrzeżono również, że ten sam dowódca zmiany w raporcie z przebiegu służby nie zawarł wszystkich istotnych informacji z użycia środków przymusu bezpośredniego (nie wskazał godziny zastosowania i zakończenia ś.p.b., miejsca użycia ś.p.b., celu użycia ś.p.b., na podstawie czyjej decyzji użyto ś.p.b. ani jacy funkcjonariusze brali udział w użyciu ś.p.b.), jak również dokonał wpisu niezgodnego ze stanem faktycznym w kwestii prewencyjnego użycia kajdanek założonych na ręce trzymane z tyłu. W dwóch sprawach

opiniujący podniósł, że funkcjonariusze zwracali się do osadzonego „per ty”, w innym wskazano, że funkcjonariusz podjął decyzję o użyciu środków przymusu bez uprzedniego wezwania osadzonego do zachowania zgodnego z prawem oraz uprzedzenia go o zamiarze użycia środków. Zwracano też uwagę na sposób nadzorowania stosowania środków przez dowódcę zmiany – były przypadki, gdy ten nadzór był sprawowany w sposób niewłaściwy albo niewystarczający.

W przypadku stwierdzonych uchybień kierownik działu ochrony proponował działania naprawcze, np. zakup kamery przenośnej, która umożliwi odtwarzanie nagrań z oznaczeniem daty oraz bieżącego czasu nagrania, przeprowadzenie instruktażu kadry dowódczej i szkolenia wszystkich funkcjonariuszy z prawidłowego stosowania środków przymusu. W kilku przypadkach wnioskowano o wyciągnięcie wobec funkcjonariuszy, których działania były nieprawidłowe, konsekwencji służbowych.

Dokumentacja ze stosowania środków przymusu bezpośredniego, wraz z notatką zawierającą wnioski kierownika działu ochrony dotyczące praworządności działania funkcjonariuszy, była przekazywana Dyrektorowi Aresztu Śledczego.

Analiza stosowania środków przymusu bezpośredniego, dokonana w oparciu o przegląd dokumentacji, pozwala na sformułowanie wniosku, iż w jednostce przyjęto skuteczne sposoby rozwiązywania sytuacji kryzysowych, bez konieczności częstego sięgania po najbardziej radykalne i najdotkliwsze metody w postaci przymusu bezpośredniego.

7. Prewencyjne stosowanie środka przymusu bezpośredniego w postaci kajdanek w oparciu o ustawę z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej⁹

W związku z wejściem w życie z dniem 28 września 2022 r. nowelizacji ustawy z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej, na podstawie art. 19 ust. 6 tej ustawy, w zakładach karnych typu zamkniętego oraz aresztach śledczych funkcjonariusze wobec osób pozbawionych wolności, które:

⁹ Tekst jedn. Dz. U. z 2021 r. poz. 1064 ze zm.

1) przebywają poza celą mieszkalną – używają prewencyjnie środka przymusu bezpośredniego, o którym mowa w art. 12 ust. 1 pkt 2 lit. a ustawy o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej;

2) przejawiają zachowania mogące stwarzać albo stwarzające zagrożenie dla życia lub zdrowia innych osób lub bezpieczeństwa w zakładzie karnym lub areszcie śledczym – mogą używać prewencyjnie także środków przymusu bezpośredniego, o których mowa w art. w art. 12 ust. 1 pkt 2 i 4 ustawy o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej.

Zgodnie z art. 19 ust. 7 ustawy o SW, dyrektor zakładu karnego albo dyrektor aresztu śledczego może zwolnić osobę pozbawioną wolności, o której mowa w ust. 6 pkt 1, z zastosowania wobec niej środka przymusu bezpośredniego, o którym mowa w art. 12 ust. 1 pkt 2 lit. a ustawy o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej. Zwolnienie odnotowuje się w Centralnej Bazie Danych Osób Pobawionych Wolności NoeNet (dalej: Centralna Baza). Natomiast art. 19 ust. 10 ustawy o SW określa, że każdorazowe zastosowanie środków przymusu bezpośredniego, o których mowa w art. 12 ust. 1 pkt 2 i 4 ustawy z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej, odnotowuje się w Centralnej Bazie.

W związku z powyższym Zastępca Dyrektora Generalnego Służby Więziennej polecił¹⁰, aby realizacja odnotowywania zwolnień wskazanych w art. 19 ust. 7 ustawy o SW przebiegała w następujący sposób:

1. W przypadku odnotowywania decyzji, o której mowa w art. 19 ust. 7 ustawy, należy w danych penitencjarnych, w zakładce „Cechy penitencjarne i dysfunkcje”, dodać osadzonemu cechę 501. Cecha ta dotyczy uprawnień dyrektora aresztu śledczego lub zakładu karnego do zwolnienia osoby pozbawionej wolności, przebywającej poza celą mieszkalną, z zastosowania wobec niej środka przymusu bezpośredniego w postaci kajdanek zakładanych na ręce.

2. Jeżeli dyrektor aresztu śledczego lub zakładu karnego podejmie decyzję o zwolnieniu osoby pozbawionej wolności z zastosowania wobec niej środka przymusu

¹⁰ Pismo z dnia 27 września 2022 r., sygn. BO.561.6.2022.

bezpośredniego w postaci kajdanek zakładanych na ręce, w przypadkach jednostkowych, np.: podczas nauczania, zatrudnienia, spotkań religijnych, kąpiele, zajęć kulturalno-oświatowych, bądź z zakresu kultury fizycznej i sportu, odnotowania wymaga cecha 502 – jednostkowe zwolnienia.

W praktyce w Areszcie Śledczym w Warszawie-Grochowie wizytujący nie zaobserwowali nadużywania stosowania kajdanek. Z przedłożonych wizytującym informacji wynika, że są one zakładane na ręce wobec osób, które mają status tymczasowo aresztowanych, oraz wobec skazanych odbywających karę w zakładzie typu zamkniętego, poza obrębem celi mieszkalnej, ale tylko w czasie trwania rozmów indywidualnych z przedstawicielami administracji oraz w sytuacji udzielania świadczeń medycznych. Nie stosuje się ich wobec osadzonych z podgrupą kwalifikacyjną półotwartą i otwartą. Z informacji przedstawionych wizytującym nie wynika, aby Dyrektor Aresztu wydał zarządzenie w sprawie zasad prewencyjnego użycia kajdanek zakładanych na ręce wobec osadzonych w Areszcie Śledczym w Warszawie-Grochowie. Również treść porządku wewnętrznego jednostki pomija to zagadnienie. Tymczasem – w ocenie wizytujących – skazani i tymczasowo aresztowani powinni uzyskać jasny przekaz w treści porządku wewnętrznego o zasadach prewencyjnego stosowania kajdanek, wdrożonych w Areszcie Śledczym w Warszawie-Grochowie, w myśl nowych przepisów ustawy o Służbie Więziennej.

8. Wdrażanie rozwiązań mających na celu ochronę bezpieczeństwa funkcjonariuszy i pracowników Służby Więziennej.

Dyrektor Generalny Służby Więziennej przedstawił wypracowane przez zespół ekspertów rozwiązania¹¹, które wdrażane są w jednostkach penitencjarnych sukcesywnie i mają na celu zwiększenie ochrony bezpieczeństwa funkcjonariuszy i pracowników Służby Więziennej. Spośród działań prowadzonych w Areszcie Śledczym

¹¹ W piśmie z dnia 26 kwietnia 2022 r., l.dz. BDG.070.40.2022.KS.

w Warszawie-Grochowie uwagę wizytujących zwróciły w szczególności niżej opisane kwestie.

W Areszcie Śledczym w Warszawie-Grochowie nie obowiązywało odrębne zarządzenie dotyczące zasad prewencyjnego użycia kajdanek zakładanych na ręce wobec osadzonych w Areszcie. Regułą jest zatem, że indywidualne rozmowy skazanych odbywających karę pozbawienia wolności w warunkach zakładu karnego typu zamkniętego lub tymczasowo aresztowanych, wobec których nie jest stosowane odstępstwo od stosowania kajdanek, odbywają się w pokojach wychowawców bądź psychologów, w których osadzeni mają założone kajdanki. Na wyraźną i uzasadnioną prośbę osoby przeprowadzającej rozmowę z osadzonym dopuszcza się odstępstwo od założenia jej kajdanek. Ponadto, w ramach środków bezpieczeństwa, w pokojach wychowawców oraz psychologów penitencjarnych wyznaczono linię, której osadzony nie może przekroczyć. Drzwi niektórych pokoi mają szyby, umożliwiające wgląd do pomieszczeń.

Nie negując potrzeby zapewnienia porządku i bezpieczeństwa w jednostce oraz zapewnienia warunków bezpiecznego wykonywania zadań służbowych przez funkcjonariuszy SW, należy zwrócić uwagę, że budowanie właściwych relacji wychowawczych i psychologicznych ma szczególne znaczenie i wpisuje się w oddziaływanie na skazanych poprzez budowanie społecznie pożądanых postaw. Stąd istotne jest w każdym przypadku zachowanie proporcjonalności stosowanych środków bezpieczeństwa.

9. Inne uwagi związane z wizytacją Aresztu Śledczego w Warszawie-Grochowie, w tym zgłoszone przez osadzone w bezpośrednich rozmowach z osobami wizytującymi.

1. Osadzone w rozmowach indywidualnych zgłaszały przedstawicielom Rzecznika, że chętnie skorzystałyby z pomocy psychologa więziennego, jednakże obecnie pracująca w jednostce psycholog nastawiona jest na terapię uzależnień, a nie na innego rodzaju rozmowy. Osadzone, który nie mają problemu z alkoholem,

narkotykami czy też innymi używkami, oczekiwałyby innego rodzaju wsparcia ze strony psychologa – np. rozmowy o emocjach, pomocy w zakresie odczuwanej za dziećmi tęsknoty.

2. Osadzone podnosiły, że kilka miesięcy oczekują na konsultację ginekologiczną. Pomimo wielokrotnych zgłoszeń nie są doprowadzane do ginekologa. Przedstawiciele Rzecznika zweryfikowali te zarzuty – z dokumentacji medycznej jednej z tymczasowo aresztowanych wynika, iż od czasu przybycia do jednostki w lutym 2022 roku do dnia wizytacji, tj. przez okres 9 miesięcy, nie była doprowadzona do ginekologa, mimo wielokrotnych zgłoszeń i próśb. Osadzone zgłaszały również trudności w dostępie do lekarza dermatologa.

3. W trakcie wizytacji przedstawiciele RPO dokonali oglądu cel mieszkalnych. Ich uwagę zwróciły grzyb i wilgoć w celach mieszkalnych i kącikach sanitarnych. Ponadto w celach przejściowych na oddziale męskim, materace również były zagrzybione i wymagały wymiany.

4. Na dzień przeprowadzania wizytacji brak było w bibliotece znowelizowanych Kodeksów karnych wykonawczych, z których mogłyby korzystać osoby pozbawione wolności. Zadeklarowano, że luka ta zostanie wypełniona i że jednostka rozpocznie zakupy nowych Kodeksów. Podczas rozmów indywidualnych i w celach mieszkalnych osadzone kobiety zgłaszały, że czytały nowy porządek wewnętrzny, nie wiedziały natomiast, w jaki sposób mogą zapoznać się z nowelizacją przepisów Kodeksu karnego wykonawczego. Wizytujący przekazali im, że z treścią znowelizowanej ustawy mogą zapoznać się za pośrednictwem stanowiska komputerowego z dostępem do Biuletynu Informacji Publicznej.

10. Wnioski

Wizytacja przedstawicieli Rzecznika Praw Obywatelskich w Areszcie Śledczym w Warszawie-Grochowie pozwoliła na opisanie praktyki wdrażania znowelizowanych przepisów Kodeksu karnego wykonawczego i ustawy o Służbie Więziennej w obszarach, które wybrano do analizy.

Czynności podjęte na miejscu, w szczególności ogląd oddziałów i rozmowy prowadzone z osobami pozbawionymi wolności, uczyniły niezbędnym podniesienie w niniejszej informacji także innych aspektów wykonywania kary pozbawienia wolności w Areszcie Śledczym w Warszawie-Grochowie.

11. Zalecenia

1. W zakresie kontaktu z podmiotami innymi niż wskazane w art. 8 § 3 k.k.w., biorąc pod uwagę fakt, iż art. 105b § 1 k.k.w. ustanawia jedynie standard minimalny realizacji prawa do korzystania z aparatu telefonicznego, co nie wyklucza przeprowadzenia więcej niż jednej rozmowy w tygodniu, należy zmodyfikować praktykę postępowania w niżej opisany sposób. Podobne rozwiązania powinny obowiązywać również osoby tymczasowo aresztowane, zgodnie z art. 217c § 1c k.k.w., jeżeli jest to zgodne z treścią zarządzenia organu dysponującego.

W pierwszej kolejności zapewnić należy realizację prawa do skorzystania z aparatu, w terminach wyznaczonych przez Dyrektora w porządku wewnętrznym, tym skazanym w zakładzie karnym typu zamkniętego i tymczasowo aresztowanym (jeżeli jest to zgodne z zarządzeniem organu dysponującego), którzy zgłosili taką potrzebę pierwszy raz w danym tygodniu, oraz skazanym uprawnionym do realizacji nagrody lub ulgi w postaci dodatkowej rozmowy telefonicznej (art. 138 § 1 pkt 16 i art. 141 § 1 k.k.w.). Następnie należy umożliwić każdemu skazanemu i tymczasowo aresztowanemu, który się o to zwróci (w trybie przyjętym dla pierwszej rozmowy, bez konieczności składania prośby w tej sprawie do dyrektora), przeprowadzenie kolejnej rozmowy telefonicznej w danym tygodniu, w terminach wyznaczonych przez dyrektora w porządku wewnętrznym, jeśli nie będą temu stały na przeszkodzie względy określone w art. 104 k.k.w., tj. korzystanie z przysługującego prawa powinno następować w sposób nienaruszający praw innych osób oraz niezakłócający ustalonego w zakładzie karnym porządku.

2. W zakresie kontaktu z podmiotami innymi niż wskazane w art. 8 § 3 k.k.w. i art. 215 § 1 k.k.w. – należy rozważyć zwiększenie liczby dni w tygodniu, w których

skazany w zakładzie karnym typu zamkniętego i tymczasowo aresztowany będzie mógł korzystać z samoinkasującego aparatu telefonicznego, a stanowczo konieczna jest modyfikacja harmonogramów korzystania z aparatu telefonicznego w taki sposób, aby zakładały korzystanie z nich również w dni powszednie. Obowiązujące w dniu wizytacji rozwiązanie, w którym zakłada się korzystanie z aparatów tylko w weekendy – choć w ocenie administracji i części osadzonych sprzyja to realizacji rozmów z rodziną – co do zasady pozbawia osadzonych możliwości kontaktu z urzędami funkcjonującymi od poniedziałku do piątku.

3. W zakresie kontaktu z podmiotami wskazanymi w art. 8 § 3 k.k.w.– terminy ustalone w porządku wewnętrznym winny umożliwić osadzonym kontakt telefoniczny po zgłoszeniu takiej potrzeby w dni powszednie w godzinach pracy administracji.

4. W zakresie kontaktu z podmiotami wskazanymi w art. 8 § 3 k.k.w.– zaleca się wspieranie osadzonych w próbach kontaktu z obrońcami, którzy dotąd nie zrealizowali dyspozycji przesłania swoich numerów kontaktowych do administracji jednostki – np. poprzez umożliwienie realizacji kolejnej rozmowy telefonicznej, aby skazany mógł zwrócić się z prośbą do adwokata o aktywność w tym obszarze.

5. Wyeliminowanie z obowiązującego obecnie porządku wewnętrznego treści § 52 ust. 10, jako niezgodnego z art. 217c § 1c k.k.w. oraz którego zakres konsumuje przepis § 52 ust. 15 obecnego porządku wewnętrznego.

6. Każdorazowe odnotowanie daty odebrania skargi kierowanej do dyrektora jednostki korespondencją wewnętrzną, zgodnie z rekomendacjami Centralnego Zarządu Służby Więziennej.

7. Uzupełnienie treści porządku wewnętrznego o zasady prewencyjnego stosowania kajdanek, wdrożone w Areszcie Śledczym w Warszawie-Grochowie w myśl nowych przepisów ustawy o Służby Więziennej.

8. Zmiana praktyki poprzez umożliwienie skorzystania z komunikatora internetowego Skype szerszej grupie skazanych, niż ma to miejsce obecnie.

9. Zorganizowanie dodatkowego stanowiska komputerowego z dostępem do BIP lub wykorzystanie mobilnego sprzętu komputerowego, który mógłby być przenoszony pomiędzy oddziałami.
10. Zakupienie do biblioteki Aresztu Śledczego w Warszawie-Grochowie znowelizowanych Kodeksów karnych wykonawczych.
11. Zwiększenie dostępności do wizyt ginekologicznych.
12. Podjęcie działań w celu zwiększenia pomocy psychologicznej, także innym osadzonym niż tylko zmagającym się z problemem alkoholowym.
13. Zintensyfikowanie działań zmierzających do poprawy warunków bytowych.

Sporządził:
Tomasz Rozwadowski
Główny specjalista
Zespół do spraw Wykonywania Kar BRPO

Zatwierdził:
Ewa Dawidziuk
Dyrektor Zespołu
/-podpisano elektronicznie/